

POSTULATY ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH

OCHRONA PRAW PODSTAWOWYCH W SFERZE NOWYCH TECHNOLOGII

Dzięki dynamicznemu rozwojowi technologii komunikacyjnych współczesne społeczeństwo stoi przed nowymi szansami i możliwościami. Komunikacja elektroniczna umożliwiła powstanie nowych form aktywności społecznej i stworzyła bezprecedensowe szanse na budowę kultury społecznej opartej na partycypacji i współpracy. Świadomi nowych zagrożeń, jakie również pojawiają się w społeczeństwie informacyjnym, zdecydowanie wspierając odpowiedzialne i skuteczne metody walki z przestępczością, wzywamy do rozważnego i świadomego regulowania nowych przestrzeni medialnych.

W szczególności zwracamy uwagę, że procesów komunikacji społecznej nie można regulować metodami, których koszty społeczne i ekonomiczne zdecydowanie przewyższają możliwe do osiągnięcia korzyści. Inicjatywy zmierzające do ochrony społeczeństwa przed zagrożeniami muszą uwzględniać potrzebę zachowania wartości, na których budowane jest demokratyczne państwo prawa.

Sygnalizowany tu problem wykracza poza kontrowersje, jakie wzbudziła propozycja wprowadzenia Rejestru Stron i Usług Niedozwolonych. W ciągu kilku ostatnich miesięcy pojawiło się wiele propozycji zmian prawa, które budzą wątpliwości z punktu widzenia ochrony praw podstawowych. Wśród nich są propozycje rozszerzania uprawnień służb w zakresie dostępu do danych i kontroli operacyjnej sieci komunikacyjnych, retencji danych telekomunikacyjnych, wprowadzenia danych biometrycznych do dowodów tożsamości. W toku są kolejne inicjatywy ustawodawcze istotne z punktu widzenia kształtowania przestrzeni komunikacyjnej i relacji obywatel-państwo, takie jak ustawa o wykorzystaniu informacji publicznej. Przedstawiciele władz zapowiadają również nowe, niepokojące projekty zmian prawnych, jak np. wprowadzenie możliwości odcinania od Internetu jako sankcji za naruszanie praw autorskich.

Ponadto, z niepokojem obserwujemy, jak często istotne zmiany prawa, dotyczące kwestii fundamentalnych dla funkcjonowania demokracji, są wprowadzane w sposób wyrywkowy i niedostatecznie przejrzysty dla obywateli, przy okazji innych nowelizacji, bez odpowiednich analiz i konsultacji społecznych. Niezmiernie szkodliwa wydaje nam się w tym kontekście retoryka strachu obecna w komunikacji z obywatelami, wykorzystywana jako uzasadnienie dla przyjmowania „nadzwyczajnych środków” nieproporcjonalnie ograniczających prawa i wolności obywateli.

Zdajemy sobie sprawę z trudności oraz rozmiaru wyzwań, z jakimi w tym obszarze musi się mierzyć rząd. Dlatego też deklarujemy, jako przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego oraz eksperci z różnych dziedzin wiedzy, gotowość do podjęcia dialogu i długofalowej współpracy w celu wypracowania jak najlepszych rozwiązań.

Dlatego wzywamy Rząd RP do podjęcia, zgodnie z deklaracjami Ministrów Rządu, szeregu zdecydowanych działań:

1. Rezygnacji z projektu nowelizacji ustawy Prawo telekomunikacyjne w zakresie, w jakim wprowadza ona instytucję Rejestru Stron i Usług Niedozwolonych

Proponowany mechanizm filtrowania treści w Internecie oraz blokowania stron i usług nie powinien być wprowadzony z następujących powodów:

- jego wdrożenie może prowadzić do naruszenia praw i wolności zapisanych w Konstytucji RP, w szczególności wolności słowa, prawa dostępu do informacji, zakazu cenzury prewencyjnej, prawa do sądu, tajemnicy korespondencji oraz wolności prowadzenia działalności gospodarczej;
- z przyczyn technicznych nie gwarantuje realizacji celów dla jakich został powołany (tj. skutecznego

blokowania dostępu do niedozwolonych treści);

- koszty społeczne i ekonomiczne będą zdecydowanie przewyższać możliwe do uzyskania korzyści, stwarzając ponadto ryzyko odwrócenia uwagi od faktycznych problemów i zagrożeń.

2. Stworzenia mechanizmów gwarantujących prowadzenie rzetelnej oceny skutków regulacji i realnych konsultacji społecznych

W toku prac nad projektem ustawy wprowadzającej Rejestr Stron i Usług Niedozwolonych wyszły na jaw rażące nieprawidłowości w zakresie rzetelnego przeprowadzenia oceny skutków regulacji. Absolutnym minimum jest przestrzeganie istniejących uregulowań prawnych (Regulamin Pracy Rady Ministrów, Wytyczne do Oceny Skutków Regulacji). Jednak problem braku dobrze funkcjonującego mechanizmu wymaga również bardziej systemowych rozwiązań.

Reforma istniejących mechanizmów prawnych powinna zmierzać do zapewnienia:

- realnego udziału przedstawicieli społeczeństwa w procesie stanowienia prawa – w formie rzetelnie przeprowadzanych konsultacji społecznych – już na etapie formułowania założeń projektów ustaw oraz na wszystkich kolejnych etapach prac legislacyjnych;
- informacji na temat tego, jakie stanowiska zgłaszane w toku konsultacji i analizy eksperckiej zostały uwzględnione, a jakie odrzucone (wraz z uzasadnieniem);
- szczegółowej analizy kosztów i korzyści zarówno ekonomicznych, jak i społecznych;
- otwartego trybu publikacji wszystkich istotnych dokumentów mających wpływ na kształt regulacji, w formie cyfrowej umożliwiającej ich wykorzystanie.

Kompleksowa analiza problemów w tym obszarze i propozycje rozwiązań zostały przekazane na ręce Prezesa Rady Ministrów w liście organizacji pozarządowych z dnia 31 sierpnia 2009 r. Postulujemy zatem powrót do tej dyskusji i wdrożenie rozwiązań gwarantujących realny udział przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w procesie stanowienia prawa.

Wobec wielości i rozproszenia inicjatyw legislacyjnych mających na celu regulowanie sfery informacyjnej postulujemy wprowadzenie w administracji publicznej mechanizmów, które umożliwiłyby lepszą koordynację prac w poszczególnych ministerstwach oraz wdrożenie systemów zarządzania procesami komunikacji społecznej, zwiększając tym samym transparentność prac legislacyjnych z punktu widzenia obywateli.

Ponadto, zgodnie z zapowiedziami ministra Michała Boniego, należy zamrozić inne bieżące inicjatywy legislacyjne w obszarze nowych technologii, w szczególności dotyczące zasad korzystania z Internetu i innych form komunikacji elektronicznej, do momentu wypracowania i wdrożenia skutecznego mechanizmu konsultacji społecznych i przeprowadzenia publicznej debaty na temat kierunków rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

3. Rozpoczęcia poważnej debaty na temat realizacji podstawowych praw i wolności w dobie społeczeństwa informacyjnego

W związku z wagą problemów związanych z funkcjonowaniem i rozwojem społeczeństwa informacyjnego konieczne jest przeprowadzenie szeregu wnikliwych analiz i szerokiej debaty społecznej, dotyczącej w szczególności sposobu regulowania procesów komunikacji społecznej w sieciach elektronicznych oraz wpływu tych regulacji na gwarantowane przez Konstytucję prawa i wolności. Brak takiej debaty doprowadził do sytuacji, w której państwo realizuje szereg nieskoordynowanych projektów, zamiast spójnej polityki opartej na poszanowaniu praw człowieka.

Lista tematów, na które należy naszym zdaniem zwrócić szczególną uwagę, obejmuje najważniejsze kwestie sporne lub zaniebane.

*** Ochrona prywatności obywateli**

Cyfryzacja procesów komunikacyjnych i powszechne wykorzystanie urządzeń elektronicznych doprowadziło do sytuacji, w której większość aktów komunikacyjnych jest rejestrowana i przechowywana przez różnych usługodawców. Dane te są dostępne dla służb państwa, ale są też wykorzystywane przez przedsiębiorców. Ochrona danych osobowych, choć istotna, nie wyczerpuje limitu zagrożeń dla prywatności.

Zapisy kamer przemysłowych, billingi telefoniczne, dane geolokacyjne GSM i GPS, historie transakcji elektronicznych, skrzynki poczty elektronicznej, zapisy czatów i innych wiadomości przesyłanych poprzez programy komunikacyjne, sieci społeczne w serwisach społecznościowych, kasowane bilety komunikacyjne i dziesiątki innych typów informacji w sumie składają się na szczegółowy zapis historii życia każdego z nas.

Kwestia ochrony, kontroli dostępu, czasu ich przechowywania (retencja) tych danych nabiera szczególnego znaczenia dla ochrony prywatności. Rola państwa jako strażnika prywatności i precyzyjne określenie jej granic nabiera w czasach komunikacji cyfrowej szczególnego znaczenia. Istotne jest, że jednocześnie to państwo posiada najszerzy dostęp do gromadzonych danych. Dlatego określenie zasad oraz limitowanie dostępu funkcjonariuszy państwa do informacji wydaje się być priorytetem.

*** Gwarancje wolności słowa w Internecie**

Wolność słowa jest jednym z fundamentów demokracji. Choć rozwój sieci komunikacyjnych znacząco zwiększył dostęp do mediów i zwiększył możliwości praktycznej realizacji wolności słowa, to istnieje silny trend ograniczania tego prawa na różnych polach: od spornej kwestii rejestracji stron internetowych, przez ograniczenia w świadczeniu usług drogą elektroniczną, aż po restrykcyjne interpretacje prawa autorskiego. Granice wolności słowa powinny być określone precyzyjnie.

*** Edukacja medialna**

W działaniach nakierowanych na bezpieczeństwo użytkowników sieci komunikacyjnych – zarówno przestępstw związanych ze specyfiką mediów elektronicznych (jak np. phishing, kradzież tożsamości, kradzież danych), jak i pospolitych (np. udostępnianie treści zabronionych) – działania edukacyjne mają większą skuteczność, niż rozwiązania oparte na zakazach i restrykcjach. Kompetencje posługiwania się nowoczesnymi technologiami w krajach rozwiniętych stają się rodzajem alfabetu. Ich brak skazuje na trwałe cyfrowe wykluczenie, co ma negatywny wpływ na budowanie kapitału intelektualnego oraz pogłębia stratyfikację społeczną. Tymczasem polski system edukacyjny ignoruje kwestię edukacji medialnej, rozumianej szeroko jako umiejętność wyszukiwania, krytycznej oceny i przetwarzania informacji różnego typu.

*** Kontrola państwa nad infrastrukturą informatyczną**

Zasada pełnej kontroli nad infrastrukturą państwa ma znaczenie zarówno ze względów bezpieczeństwa, jak i efektywności wydatkowania funduszy publicznych. Państwo posiadające pełny zakres dostępu i praw do urządzeń i programów wykorzystywanych przez jego instytucje może operować sprawniej, taniej i przy mniejszym ryzyku (na przykład unikając tzw. vendor lock-in). Istnieje szereg metod uzyskiwania takiej kontroli, istnieje także szereg ograniczeń.

*** Otwarte udostępnianie zasobów publicznych**

Dostęp do informacji z sektora rządowego, rozumianych nie tylko jako informacja publiczna, ale różnego rodzaju informacje produkowane przez państwo i jego jednostki, ma w czasach gospodarki opartej na wiedzy znaczenie szczególne. Przykład USA wskazuje, że udostępnianie informacji wraz z nieograniczonym prawem do ich wykorzystania stymuluje wzrost gospodarczy i promuje nowe modele biznesowe oparte na usługach zbudowanych wokół tych informacji.

Zgodnie z zasadą „kod jest prawem” to technologia kształtuje faktyczne możliwości dostępu i wykorzystania danych. Dlatego istotna jest zasada neutralności technologicznej państwa, która powinna manifestować się m.in. poprzez udostępnianie informacji w formie ustrukturyzowanej, w otwartych formatach, w sposób umożliwiający automatyczne pobieranie. Tak właśnie skonstruowana jest sieć Internet.

Należy dokonać ewaluacji skuteczności wydatkowania funduszy publicznych w sferze produkcji informacyjnej. Dystrybucja cyfrowa umożliwia zwiększenie efektywności i poszerzenie kręgu beneficjentów programów wspieranych przez państwo.

*** Ochrona domeny publicznej**

Globalny trend, polegający na wzmacnianiu praw własności intelektualnej, przedłużaniu czasu trwania praw autorskich, eliminowaniu wyjątków dozwolonego użytku oraz coraz silniejszej penalizacji naruszeń, jest odczytywany przez obywateli jako antykonsumencki, nieprzystający do rzeczywistości komunikacyjnej i będący zagrożeniem dla rozwoju kultury. Prawo autorskie w obecnej formie nie jest już efektywnym systemem redystrybucji, ale raczej regulacją kształtującą całość społecznych stosunków informacyjnych.

Zagrożenia związane z brakiem ochrony domeny publicznej – wspólnej przestrzeni kultury wolnej od restrykcji – dotyczą tak podstawowych instytucji życia społecznego jak np. biblioteki. Temat praw własności intelektualnej zasługuje na zupełnie osobną analizę. Zwracamy uwagę na problem stanowienia prawa na poziomie globalnym poza kontrolą państw (traktat ACTA) czy problem technologii kontroli dostępu do treści (DRM), która skutecznie eliminuje prawa obywateli wynikające z dozwolonego użytku. Prawa dostępu do wiedzy oraz brania udziału w życiu kulturalnym są zapisane w Konstytucji, a zatem kwestie praw własności intelektualnej należy rozpatrywać także w tym kontekście.

*** Dostępność mediów elektronicznych**

Państwo powinno podjąć szczególny wysiłek, by zgodnie z międzynarodowymi umowami i regulacjami krajowymi umożliwić osobom niepełnosprawnym korzystanie ze środków komunikacji elektronicznej poprzez wprowadzenie do systemu prawnego obowiązku udostępniania informacji i usług z uwzględnieniem standardów dostępności, a w szczególności Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) i Authoring Tool Accessibility Guidelines (ATAG). Obowiązek ten powinien być nałożony na władze publiczne, podmioty prywatne realizujące zadania publiczne, instytucje finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych oraz instytucje świadczące usługi publiczne.